

Nietzsche ve Nihilizm
Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi,
Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları

Sebahattin ÇEVİKBAŞ (*)

Özet: Nietzsche'ye göre nihilizm, Avrupa kültür tarihinin büyük değer ve ideallerinin en son mantıksal sonucunu temsil eder. Herhangi bir felsefi öğreti değil, şimdiye kadar sahip olunan değerlerin nihai sonucudur. Böyle olduğu için de Batı kültür tarihinin kaçınılmaz bir yazgısı olarak gelip çatan, bunun için de zorunlulukla yaşanması, yüzleşilmesi gereken tarihsel bir olaydır. Nihilizm, on dokuzuncu yüzyıl ve onu takip eden iki yüzyılın anlatılabilecek olgunluğa ulaşmış karakteristik değer hastalığıdır.

Anahtar Kelimeler: Nihilizm, Nietzscheci nihilizm, Avrupa nihilizmi, değer, ahlak, pesimizm, dekadans, Tanrının ölümü, tarih, nihilizmin tarihsel yolculuğu.

Nietzsche and Nihilism
Nihilism as a Historical Destiny: The History, Origin and Prevalence
Phases of European Nihilism

Abstract: Nihilism represents the final logical concomitant of the great/old values and ideals of European cultural history. It isn't any philosophical discipline, but the final consequence of the values that have been had hitherto. Even as it is so, it is a historical event that be finally at hand as the inevitable destiny of West culture, and because of this that has to be necessary lived and faced. Nihilism is the characteristic value disease of the nineteenth century and two centuries sequent it.

Key Words: Nihilism, Nietzschean nihilism, European nihilism, value, morality, pessimism, decadence, the death of God, history, the historical headway of nihilism.

---

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
(e-posta: cevikbas@atauni.edu.tr)

Giriş

Bir düşünme biçimi olarak hiçbir değer tanımayan görüşlerin ortak adı olan nihilizm, epistemolojik, etik, politik vb. birçok alanda çeşitli biçimler altında ortaya çıkmaktadır. Tarihsel olarak sofistlere ve özellikle de Gorgias'a kadar geri götürülebilecek bir düşünce çizgisinin genel adı olan nihilizm, aslında anlamsızlık, boşluk ve hiçlik duygularının telkin ettiği bir düşünme ve yaşama biçimini ifade eder. Batılı düşünce ve yaşama biçimlerine özgülendiği sürece çok daha gerilere -Budacılığa kadar- götürülebilecek bir anlama sahiptir. Bu anlamda nihilizm, hangi dönemde ve nerede olursa olsun, insanların bağlı kaldıkları en yüksek değer ve ideallerin işlevlerini yerine getirmediklerinde ortaya çıkan bir ruh durumuna eşlik eden bir yaşama ve düşünme biçimidir. Bu nedenle de bir varoluş sorunudur. Varoluşsal bir sorun olarak nihilizm, varoluşun anlamsızlık, boşunalık ve hiçliğine işaret eder. Klasik anlamıyla bir öğreti ve düşünme biçimi olarak alındığında nihilizmin anlamı budur.

Ancak nihilizmin, bu varoluşsal sorunu da içine alan tarihsel bir olay olarak görüldüğü bir başka anlamı daha vardır. Bu anlamıyla nihilizm, tarihsel-kültürel yaşamın temeli, dolayısıyla zeminini kaybetmesine; bu yaşamı mümkün kılan ve besleyen değerlerin 'değersizleşme'lerine ve böylece de kültürel-tarihsel yaşamın çözülmesine işaret eder. Nietzsche'nin tanımlayıp anlatmayı üstlendiği nihilizm de bu anlamdadır.

Nietzsche'nin düşüncesinde nihilizm, Batı düşüncesinin herhangi bir anında ortaya çıkan bir düşünme biçimi olarak değil, tarihsel bir olay olarak görünür: nihilizm, tarihsel bir devinimdir; birinin birine karşı savunduğu bir görüş, bir öğreti değildir. Aslında özü itibarıyla nihilizm, Batı tarihinin temel olayıdır. Bunun için Nietzsche, Batı kültür ve düşünce tarihinin seyrini, metafizik bakımdan nihilizmin serimlenmesi, yükselmesi olarak okur (Heidegger, 2001: 11-19). Bu nedenle nihilizm, Batılı yaşama ve düşünme biçimlerinin gelişmesiyle yakından ilgilidir. İki bin yıllık Batı kültür ve düşünce tarihinin bir yazgısıdır. Bu yazıda Nietzsche'nin nihilizme yüklediği anlam çerçevesinde, sırasıyla Nietzsche'nin nihilizmi, Avrupa nihilizmi, Avrupa nihilizminin kökeni, nihilizmin ön biçimleri ve Avrupa nihilizminin egemen olma aşamaları üzerinde durulacaktır.

Nietzsche'nin Nihilizmi

Nietzsche, nihilizmi en açık ve doğrudan *Güç İstenci* adlı çalışmasında tanımlıyor; hem de birkaç yerde: nihilizm, en yüksek değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları, herhangi bir amaç ya da hedef konulamamasıdır (Nietzsche, 1968: 2-3). Varoluşun en yüksek değerlerden biri ile savunulamayacağı inancı ve bir öte dünya ya da kendinde şeyler dünyası varsaymaya hakkımızın olmadığı idrak edilmesidir (s. 3). Hakikatin ve 'kendinde şeyler'in var olmadığı, şeylerin mutlak bir doğaya sahip olmadıklarının kabul edilmesiyle her şeyin anlamsız olarak görülmesi; hiçbir şeye anlam verilememesi ile ortaya çıkan hastalıklı bir geçiş dönemidir (s. 13). Önceki hedeflerin ve değerlerin kusurlarının ve yetersizliklerinin farkına varan güçlü bir ruh halinin ya da bunun farkına vardığı halde hiçbir etkide bulunamayan, sadece onlara inancını yitirmiş olarak onlar arasındaki savaşa seyirci kalan ve çözümlerine engel olamayan zayıf bir ruh halinin işaretidir (s. 22-23).

Kısaca ‘bütün değerlerin değerlerini yitirmiş olmaları’ ve bunun bilincine varılmış olmasıdır.

Nietzsche’nin nihilizme yüklediği bu anlamların her biri, ‘yaşamın bir sürü hayali nedenler, etkiler, varlıklar, doğa bilimi, psikoloji, ereksellikler yoluyla yadsınmakta ve değersizleştirilmekte olduğu’ anlayışından hareket eder. Nietzsche’ye göre modernliğe ilişkin bu uydurmalar, gerçekliği ve yaşamı sahteletirdikleri, değersizletirdikleri ve yadsıdıkları için yaşama düşmandır (Nietzsche, 1995: 25-26). Bu uydurmalar arasında yaşam bir görünüş olarak temsil edilir ve gerçek dışı hale getirilir: değer açısından yaşam bir hiçtir, başka bir ifadeyle yaşam bir hiçlik değeri kazanır. Değerler yaşamdan üstün tutulur, sonunda yaşam yadsınır. Buna göre nihilizm, hem yaşama atfedilen değersizlik ve hiçlik değerini hem de yaşama bu hiçlik değerini veren üstün değerlerde kendini gösteren hiçlik istencini dile getirir. Nietzsche’nin nihilizme yüklediği en temel anlam budur. Ama daha gündelik, daha yaygın anlamıyla nihilizm, bir tepkidir; duyuyüstü bir dünyaya ve en üstün değerlere, başka bir dünyaya -felsefede bir kendinde şeyler dünyasına, hakiki, gerçek dünya düşüncesine; dinde ölümden sonraki bir dünyaya, dolayısıyla Tanrı’ya, öze, iyi, hakiki olana- bir tepkidir. Başka bir ifadeyle birer uydurma ve kurmaca oldukları için ne var ne de gerçek olan şeylere bir tepkidir (Deleuze, 1983: 147-148).

Yukarıdaki tanımların hepsi, ‘yaşamın yadsınması’ ortak paydasında birleşiyor. Bu nedenle Nietzsche nihilizmi Deccal’de ‘kalkanına yaşamın yadsınmasını kazanmış olan bir felsefe’ olarak tanımlıyor (1995: 17). O halde nihilizm, değerlerin değersizleşmesi ile başlayan, yaşamın hor görülmesi, değersizleşmesi ve sonunda yadsınması ile son bulan bir yaşama ve düşünme biçimini ifade ediyor. Bu anlamıyla nihilizm, özü itibariyle en yüksek değerleri değerden düşürme, bir çürütme, yıkma olarak görünür. Sadece bu yönüyle alındığında nihilizm, olumsuz bir anlama sahiptir.

Ama Batı tarihinin temel süreci olması bakımından bu tarihin iç yasası; iç mantığı olarak düşünüldüğünde, nihilizmin sadece bir çöküşü ya da bir yıkımı ifade etmediği görülecektir. Şimdiye kadarki en yüksek değerler dünyası, değerden düşürülmüştür, ama dünyanın kendisi yerinde kalmakta ve yeni değerler koyulmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan nihilizm, şimdiye kadarki en yüksek değerleri, bütünüyle yeniden değerlendirme bilincini uyandırmış olmasıyla olumlu bir anlama da sahiptir.

Avrupa kültür tarihinin büyük değer ve ideallerinin en son mantıksal sonucunu temsil eden nihilizm, şimdiye kadar sahip olunan değerlerin nihai sonucudur. Böyle olduğu için de Batı kültür tarihinin kaçınılmaz bir yazgısı olarak gelip çatan, bunun için de zorunlulukla yaşanması, yüzleşilmesi gereken tarihsel bir olaydır (Nietzsche, 1968: 2, 4). Nihilizm, şimdiye kadarki en yüksek değer ve ideallerin ortaya koyduğu hatalı bir değer sisteminin ve en sonunda kendi değerini düşüren ve insani bilincin birçok seviyesinde hiçlik deneyimine neden olan yanlış bir değer sisteminin sonucudur. Başka bir ifadeyle on dokuzuncu yüzyıl ve onu takip eden iki yüzyılın anlatılabilecek olgunluğa ulaşmış karakteristik değer hastalığıdır. Nietzsche’nin anlatmayı üstlendiği şey, tam da Batı kültürünün yazgısı olan bu hastalıklı durumdur:

Anlatacağım şey, gelecek iki yüzyılın tarihidir. Gelmekte olan, artık farklı bir şekilde gelemeyecek olan şeyi anlatacağım: *nihilizmin yük-selişini*. Bu tarih şimdi bile anlatılabilir; çünkü burada iş başında olan bizzat zorunluluğun kendisidir. Bu gelecek şimdi bile yüzlerce işaretle konuşmaktadır, bu yazgı, kendisini her yerde duyurmaktadır; geleceğin bu müziği için bütün kulaklar dikkat kesilmiştir. Bir süreden beri, Avrupa kültürümüz, on yıldan on yıla gelişen elem verici bir gerilimle, bir felakete doğru yol almaktadır (s. 2).

Her tarihsel dönemde olduğu gibi, bu dönemin de bir kırılma ya da dönüm noktası olduğunun farkında olan Nietzsche, bakışını içinde bulunduğu çağa çevirmektedir. İçine atıldıkları çağın –yani on dokuzuncu yüzyılın– bir hastalıktan acı çeker gibi, gençliğe acı çektiğini söyler. Bu çağ, zaafıyla ve güçlükleriyle, büyük bir çöküntünün, çözülmenin ve azalan canlılığın çağıdır. Bu çağın en büyük özelliği, dağılma, yani belirsizliktir. Ona göre bu çağda hiçbir şey ayakları üstünde sağlam durmuyor ve her şey kendine tam inançtan yoksun görünüyor. Kaygan ve her şeyin tehlikeli olduğu bir yolda yürümek, bu çağın yaşamını nitelendiriyor. Herkes yarın için yaşıyor, çünkü yarından sonraki gün kuşkuludur; üzerinde yürünülen buzdan yol, bizden sonra hiç kimsenin yürüyemeyeceği kadar incelmıştır (s. 57-58). Avrupa kültürünün bu durumu Nietzsche'yi endişelendirmekte ve onun şimdiye kadar egemen olmuş her türlü değerden yüz çevirmesine ve onların bütünü yeniden değerlendirilmesi talebinde bulunmasına neden olmaktadır. Nietzsche'nin büyük endişesini ve o güne kadar görülmemiş taleplerini ortaya çıkaran, içinde bulunduğu zamanı geniş bir perspektiften anlama çabası ve bu çabasında gösterdiği açık görüşlülüğüdür. Nietzsche, Avrupa kültürünün durumunu dürüstçe ve eğip bükmeden herkese duyurma cesaretini gösterir: “Avrupa kültürümüzün tamamı” der Nietzsche, “... sanki bir felakete doğru gider gibi hareket etmektedir; tıpkı sona varmak isteyen, artık düşünmeyen bir ırmak gibi” (s. 2).

Nietzsche, Batılı kültürün on dokuzuncu yüzyıldaki krizine açıklık getirmek ve yeni bir felsefenin yeni bir düşünüş biçiminin yolunu açmak amacıyla, bir yandan eski çağlara, antik dünyaya, Hindistan'a, Hıristiyanlığa, Rönesans'a, Reformasyon'a, Aydınlanma'ya ve modern halklara kadar uzanan genişlikte bir okuma yapar (Bkz. Nietzsche, 1968: 57-134); diğer taraftan da o döneme kadar egemen olmuş olan değerlerin topyekûn bir eleştirisine girişir. Bu eleştiri, değerlerin zemini olarak felsefe, din ve bu ikisi tarafından oluşturulmuş ahlaka yönelir. Bu eleştirilerinde Nietzsche, ısrarla şunu vurgular: Batılı düşünce ve yaşama biçimlerinin yazgısı olan bu tarihin yol haritası Platon ve onun yorumları ile halkın Platonculuğu olan Hıristiyanlık tarafından çizilmiştir. Platon'un saf ruhu ve kendi başına iyiyi icadı ile başlayan hastalık, Platonculukla karışık Hıristiyan ahlak yorumlarıyla katlanarak gelişmiş ve Avrupa'da, yeryüzünde daha önce eşi görülmemiş bir ruh gerginliği yaratmıştır. Bu tarihsel yolculuğun nihilizme doğru gelişmesinden, uzunca bir tarihe sahip olan ve hala tehlikeli serüvenlere kıskırtan *hakikat istemi* sorumludur (Nietzsche, 1990 a: 12, 15, 23). ‘Hakikat’ felsefe ile din tarafından talep edilmektedir. Dolayısıyla Batı dünyasının içine düştüğü sapkınlık ve yozlaşmadan boş ‘hakikat istemi’ kadar onu talep eden felsefe ve din de sorumludur. Bu yüzden Nietzsche

kendi zamanına kadar egemen olmuş en yüksek değerlerin kaynağı olarak din, felsefe ve ahlaki sorgulamaya girişir. Nietzsche'nin felsefe ve dinle savaşının ve yıkım ihtirasının nedeni de budur.

Nietzsche'ye göre Batı kültür tarihi, insanın metafiziksel, dini, ahlaki içerimlere sahip etkili yanılgılar aracılığıyla evcilleştirilmesi yönünde yol almaktadır: neredeyse unutulmuş, vahşi ve kurlsız bir doğa gücü olarak insandan, sosyalleşmiş, itaat eden köle ruhlu, evcilleştirilmiş bir insana doğru.¹ Bu, en vahşi tutkuların kontrol altına alındığı eski çağlarla en ılımlı ve en yumuşak olan çağımız arasındaki farklılığı gözler önüne serer. Ancak eski çağlarda yaşananlar varoluşumuzun ön koşuludur. Nietzsche'ye göre, varoluşumuzu kendisine borçlu olduğumuz, özümüzü oluşturan olaylardan şunu anlamamız gerekir: 'bütün büyük şeyler sonsuz talepleriyle kendilerini insanlığın yüreğine yazdırabilmek için dünya üzerinde devasa büyüklükleriyle, korku salıcı ucube anıtlar olarak dolaşırlar.' Bu ucube anıtlar, doğmacı felsefelerdir. Bu türden doğmacı felsefelerin önde gelenleri, Asya'daki Vedanta öğretisi, Avrupa'daki Platonculuk'tur. Gelmiş geçmiş hataların en kötüsü, en uzun süreli yıkıcı, en tehlikeli olanı olmalarına rağmen doğmacı hata, kendisiyle giriştiğimiz kavgada bizim elimizi güçlendirmiştir. Dahası bu hatanın etkilerini ortadan kaldırdığımızda, bu güne kadar kazanılmış olan tüm olumlu şeyleri de kaybetmiş oluruz (Nietzsche, 1990a: 12). İşte bunun için geçmişle şimdiki birlikte düşünmemiz gerekir. Ama Nietzsche şu anda ne olduğunu sormaktadır. İçinde bulunan her zaman dilimi, zamanı gelen şeyin kavranılmasıyla anlaşılabilir. Nietzsche'ye göre on dokuzuncu yüzyılda olup-biten şey, kültürün yok edilmesinin işaretleriyle dolu olan içsel çürüme ve çözülmüdür.

"dinin suları çekiliyor ve ardında bataklıklar ve durgun gölcükler bırakıyor; uluslar tekrar düşmanca birbirinden ayrılıyorlar. ... bilimler ... parçalanıyor ve kesin olarak inanılan her şeyi çözüyorlar. ... dünya asla [bundan] daha fazla dünyasal/maddi olmamıştı, asla sevgi ve iyilikten daha yoksul/zavallı olmamıştı. Çağdaş sanat ve bilim de dahil her şey, gelmekte olan barbarlığa hizmet ediyor. ... güçler vardır orada, çok büyük ama vahşi, ilkel ve tamamen acımasız güçler. ... artık dünyada her şey sadece en kaba ve en kötü güçler tarafından belirlenmektedir, para babalarının (money-makers) egoizmi ve askeri zorbalardan." Daha yeni insanın varoluşu "daha eski kültürlerden borç alınan anlatılmaz renkliliğe rağmen anlatılmaz bir fakirlik ve tükenmişlik göstermektedir." Eğitimin yerine eğitim hakkında bilgi geçmiştir. İçinde "gri bir belirsizlik, içini kemiren bir huzursuzluk, en çalışkan can sıkıntısı ve dürüst olmayan bir sefalet hüküm sürmektedir." (Nietzsche, 2003: 4)

Nietzsche'nin ifadeleriyle hiçbir şey ayakları üzerinde sağlam durmamakta ya da kesin bir inanca dayanmamaktadır. Şimdiki kadar ıstırap ya da mutsuzluğun çareleri Tanrı,

1) Nietzsche'nin 'daha iyi bir duruma getirme'nin karşılığında kullandığı 'evcilleştirme'nin anlamı için bkz. Nietzsche(1990b). Ahlakın Soykütüğü Üstüne. Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Ara Yayıncılık, s. 134.

ahlak ve boyun eğme olarak görüldüğü için tehlike büyümemiştir, ama nihilizmin yükselişini bu çareler de önleyememiştir. Çünkü bu çarelerin yanında felsefi görüşlerin uzun süren kavgaları, bütün felsefelere şüpheyile bakılan bir ruhsal durumu, bitkinliği beraberinde getirmiştir (Nietzsche 1968: 55). Nereye doğru olduğu bilinmeyen esrarengiz bir düşünüş yaşanmakta; boşluk ve anlamsızlık, kendi kendini uyuşturma ve nedeni irade zayıflığı olan sarhoşlukla örtbas edilmeye çalışılmaktadır (s. 28-29). Tüm bunlar nihilizmden kurtuluş çabası olarak görülmüştür, ama başarısız olunmuştur. Hatta bu yöndeki girişimler, problemi daha da keskinleştirmiştir. Bu duruma neden olan değerleri yeniden değerlendirmeden nihilizme çaba aramak boşuna olacaktır.

Nietzsche'ye göre bu çağ, kendisinin ne olduğunu bilemediği gibi, durumunun nereden kaynaklandığını da kavrayamamaktadır. Gerçekte insanlar, aslında ne olduğunun farkında bile değildirler (Jaspers, 2008: 378). Nietzsche'nin "çabası sürekli olarak kaybolan birlik, telosu daha fazla çöküş" dediği çağına ilişkin açıklamaları asıl bütünlük ve derinliğine, onun "ne olmuştur da böyle bir yaşam ve düşünüş biçimi egemen olmuştur?" sorusuna verdiği cevap ile kavuşmuş olacaktır. Olan şudur: inançsızlık gerçek olmuştur.² Nietzsche'nin özlü deyişi ile 'Tanrı ölmüştür' (2003a: 125). Çağı anlayabilmek için bu özlü ifade biçiminin kavranması gerekir.

Bu durumda Nietzscheci nihilizmin asıl karakteri, bir tür 'inanç krizi' olarak belirlenebilir. "Her inanç" der Nietzsche, "bir şeyi gerçek olarak düşünmektir." (1968:15) Ama basitçe ifade edildiğinde, hiçbir şey gerçek değildir; ya da hiçbir gerçek dünya yoktur. Bu yüzden nihilizmin en aşırı biçimi, her inancın, her gerçek-bir şey-düşünmenin zorunlu olarak yanlış olduğu biçimindeki anlayış olacaktır. On dokuzuncu yüzyıla kadar arzu edilen, aranılan en yüksek vasıflar, en üstün değerler, en yüksek mükemmellik hep Tanrı ile birlikte düşünülmüştür. Tanrı, verili bir hakikat olarak en yüksek noktada görülmüştür: 'Tanrı gibi olmak,' 'Tanrı'da yok olmak' binlerce yıldan beri en naif, en ikna edici aranılan vasıflar olarak sunulmuştur. Ama Tanrı'nın ölümünden sonra elde kalan tek şey, kişinin gerçekliğini kabul etmektir; ancak kişinin gerçekliğini kabul etme alışkanlığı da unutulmuş olduğu için, ateizm olunmuştur (s. 17). Ne var ki, inançsızlık da nihilizme bir çare olamamaktadır. Nihilizm kapıda beklemektedir: kökünden beslendiği sürece yeşermeye hazır olan bir ağaç gibi; hem de daha derinlere kök salarak.

Avrupa Nihilizminin Kökeni

Nihilizmi, toplumsal ve fizyolojik yozlaşmanın ürünü olarak görmenin bir yanlığı olduğunu (s. 1) düşünen Nietzsche, ısrarla nihilizmin Hıristiyan ahlak yorumundan kaynaklanan en yüksek değer ve ideallerin mantıksal bir sonucu olduğunu belirtir. Şimdiye kadarki değer ve ideallerin sonucu olan Nihilizm, amacın dışarıdan –insanüstü bir otorite tarafından– konulması, emredilmesi gerektiği varsayımına ilişkin eski alışkanlıkta kök

2) 1870'li yılların sonunda şöyle der Nietzsche: inancın kaybı iğrençleşmektedir. ... bunun akabinde korkunun, otoritenin, güvenin ortadan kalkması gelir; geriye "ona göre yaşamak, en kaba hedefe göre yaşamak" kalır. Böylece çağın temel gerçeği açığa çıkmaya başlamaktadır: Tanrı öldü. Nietzsche'nin hemen hemen bütün düşüncesine egemen olan bu anlayış, çok erken bir tarihte (1872 yılından önce) ortaya çıkmaktadır: ya bu dinden dolayı ölüyoruz ya da bu din bizden dolayı. Şu eski Alman sözüne inanıyorum: tüm Tanrılar ölmek zorundadır. Jaspers, 2008: 381.

salar. Bu otoriteye inanç unutulduktan sonra, insan hala eski alışkanlığı izler ve kayıtsız şartsız konuşabilecek ve amaçlar ve görevler emredebilecek başka bir otorite arar. İnsanın kendisini teslim edebileceği otoriteler, vicdan, akıl, sosyal içgüdü ve tarihtir. Nietzsche'ye göre şahsi bir otoritenin yokluğunu telafi etmek için öne çıkan otorite, öncelikle vicdanın otoritesidir. Ama insan, iradenin, bir amacın istenmesinin ve kendisi için bir amaç koyma riskinin üstesinden gelmek, sorumluluğu başından savmak ister. Bu kaderciliğin kabul edilmesine neden olur. En sonunda, mutluluk –çoğunluğun mutluluğu– bir otorite olarak görülür. Bu noktada insan kendi kendine “belli bir amaç, hiç de zorunlu değildir; önceden görmek mümkün değildir, gelecek görülemez” der. Tam burada en yüksek güç istencinin zorunlu olacağı beklenirken, o, en zayıf, en az güvenilen bir şey olur çıkar. İstencin bütün için organize edici gücüne mutlak bir güvensizlik duyulur (s. 20). Dolayısıyla ortaya çıkan otorite boşluğu doldurulamaz.

Nietzsche'ye göre Avrupa nihilizminin kökeni Hıristiyanlığın belli bir yerinde, yani dünyanın ahlaki açıdan yorumlanmasında yatar (s. 1-2). Hıristiyanlık, bir gerçek dışılık, hakikat ve kurgusal bir dünya yaratmış; değerler de dahil her şeyi bu kurguya bağlamıştır. Her şeyin kurgu olduğunun farkına varılmasıyla, insanların daha önce hiç görmedikleri bir hiçliğe battıkları da anlaşılmıştır. Tüm olup bitenlerin farkında olarak Nietzsche şunları söyler: şimdi “iki bin yıl boyunca Hıristiyan olmanın bedelini ödeyeceğimiz” zaman gelmiştir: “bizi hayatta tutan ağırlığı kaybettik; bir süreliğine ne yapacağımızı şaşırdık. .... Şimdi artık her şey sahtedir.” (s. 30). Bu durum, Nietzsche'ye göre kategorileri, anlamı ve bütünlüğü dünyadan talep etme yanılgısının bir sonucudur. Bu yanılgının bize öğrettiği şey şudur: oluşla hiçbir şey elde edilemez, hiçbir şeye ulaşılamaz. Burada gücün uzun süre boşuna harcandığının, ‘boşunalık’ın bilincine varılır: böylece her şeye güvensizlik baş gösterir. Bu güvensizlik içinde insan kendi değerine inancını da yitirmektedir. Sonuç koca bir hayal kırıklığıdır. Bu hayal kırıklığından kurtulmanın son bir yolu daha vardır: bu oluş dünyasının tamamını aldatmaca olarak yargılamak ve oluş dünyasının ötesinde bulunan bir gerçek dünya tasarlamak. Ne var ki, bir sığınış ve kaçış olarak uydurduğumuz gerçek dünya tasarımı, büsbütün psikolojik bir durumdur. Oysa böyle bir gerçek dünya tasarlamaya hakkımız yoktur; çünkü ‘gerçek’ diye bir şey yoktur (s. 616). Bu yüzden metafizik bir dünyaya -yani bir gerçek dünyaya- inanmayı kendimize yasaklamalıyız (s. 12A). Yasaklamalıyız, çünkü:

Biz dünyanın gidişinin hiç tanrısal olmadığını; onun insan ölçütlerine göre bile ussal, acımalı ya da adil olmadığını anlayarak soğuduk, katılaştık. İçinde yaşadığımız dünyanın tanrısal olmadığını, ahlak dışı olduğunu, “insanlık dışı” olduğunu pek iyi biliyoruz, -biz onu isteğimize, dileğimize göre, açıkça bir gereksinime göre, fazlasıyla yalan yanlış yorumladık (Nietzsche, 2003a: 346).

Nietzsche'ye göre çöküşü ortaya çıkaran büyük Platonik-Hıristiyan kurgudur. Oluşun gerçekliğini tek gerçeklik olarak kabul ediyoruz, öte dünyalara ve yanlış tanrılara giden her türlü yolu kendimize yasaklıyoruz; ama güvensizlik, hayal kırıklığı ve sahtelik yüzünden inkâr etmek istemediğimiz bu dünyaya da katlanamayız. Açığa çıkarılan sahtelik

ve kurgu, bu dünyanın bizim sandığımız değerde olmadığını, güvensizliğimizin onu ele geçirmesinin hemen hemen kesin olduğunu gösterir. Ancak Nietzsche, onun değerinin daha az olduğunu söylemekten kaçınmamız gerektiğini düşünür. Çünkü en son çağdaş pesimizde dile getirilen ‘insanların gerçek dünyanın değerini aşan değerler bulduklarını ileri sürmeleri’ gülünç görünmektedir. Eskiden Buda’nın öğretilerinde dile getirilen, kuşkuyla ve iki anlamlı da olsa Hıristiyanlıkta da var olan bir iddiadır bu. Bu iddiaların hiç biri daha az baştan çıkarıcı ve masum değildir. Bu iddiaların gülünçlüğü, insan ile dünyayı yan yana koymalarından kaynaklanıyor. ‘Dünyaya karşı olan, dünyayı yadsıyan, şeylerin ölçüsü olarak görülen insan’ sonunda kendi varoluşunu terazinin bir kefesine koyduğunda kendi varoluşunun hafif geldiğini hep görmüştür. Burada hastalığımızın nedeni olan yavanlığın ve boşluğun bilincine varırız. Farkına vardığımız bu yavanlıkla, insanı daha çok aşağılamış, bu yüzden de pesimist olmuş olmuyor muyuz? diye sorar Nietzsche ve şöyle devam eder:

... acımasız, köklü, olanaklı en derin kuşku, biz Avrupalıların denetimini giderek daha kötü bir biçimde ele geçiriyor. Gelecek kuşakları kolayca bir ya/ya da ile karşı karşıya bırakabilecek bir kuşku: “ya saygılarınızı ya da kendinizi yok edin.” İkincisi nihilizm (yoksayıcılık) olurdu; ama ilki de nihilizm olmaz mıydı? Bizim soru işaretimiz bu (a.e.).

Bu soru işaretini ve tehlikeyi yok etmek için radikal önlemlerin alınması gerekmektedir. Binlerce yıl süren çöküşün üstesinden gelebilecek yenilik insan oluşun/insan varoluşunun temelinden çıkartılmalıdır. Zira tüm hastalıklar gibi nihilizm sadece Tanrı hakkındaki yanlış anlamalardan değil, bir o kadar da fizyolojik durum hakkındaki yanlış anlamalardan kaynaklanmaktadır. Bunun için Nietzsche, insan fizyolojisi üzerine düşünmeyi tavsiye eder. Fizyoloji temelli bir sorgulama Nietzsche’yi şu sonuca götürür: erdem, bizim en büyük yanlış anlayışımızdır. Erdemler, zayıf olanların değer koymalarına, egemen olmalarına ve hayvan insanın içgüdüünün tepetaklak edilmesine neden olmuştur (1968: 54). Erdemler zayıf olanları güçlülere karşı korumak için uydurulmuş en büyük yalanlardır. Değerlerin değerlerini yitirmelerinin nedeni budur. Değerlerin değerlerini yitirmeleri, bir kavramlar sistemi olarak Batı düşüncesinin irrasyonel hale gelmesine ve içsel tutarlılığını yitirmesine ve söz konusu kavramlar ile yaşama yönelik eylemlerde bulunabilme imkanının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Sonuç, anlamsız, hedefsiz, böyle olduğu için de ve boşuna bir yaşamdır: nihilizm burada başlar.

Nihilizmin Belirtileri ya da Ön Biçimleri

Nietzsche’nin belirttiği gibi, nihilizm on dokuzuncu yüzyıldan sonraki iki yüz yılın, yani yirmi ve yirmi birinci yüz yılların yazgısıdır. Ancak tarihsel bir olay olduğu için bu yazgının bir gelişim çizgisi ya da bazı uğrakları vardır. Nihilizme doğru evrilen Batı kültürünün bu uğrakları, sırasıyla çilecilik (asceticism) ve hazcılık (hedonism); pesimizm ve *dekadanstır*. Bu uğrakların her biri Nietzsche’ye göre nihilizmin yol işaretleri ya da ön biçimleridir. Dolayısıyla nihilizmden önce çilecilik, hazcılık, kötümserlik ve yozlaşma olarak tecrübe edilmiş olan yaşama biçimleri, nihilizme gebe olan yaşama biçimleridir.

Acı çekmenin hazzı galip gelmesini ifade eden çilecilik ile hazzın acı çekme üzerindeki baskınlığını ifade eden hazcılık nihilizm ile sonuçlanır. Çünkü bu her iki durumda da haz ve ıstırapın dışında hiçbir nihai anlam varsayılmış değildir. Aslında çileci ve hazcı bir insan, hiçbir istenç, amaç, anlam öne sürmeye cesaret edemez. Ama daha sağlıklı bir insan türü için yaşamın değeri kesinlikle bunlarla ölçülmez. Böyle bir düşünüş tarzını, zayıf ve duygusal bir düşünme tarzı olarak niteleyen Nietzsche, “hayat, yaşamaya değer değildir; boyun eğme ya da feragat hiç değildir” der ve sorar “o zaman gözyaşları ne içindir?” (s. 35) Haz ve ıstırap, sadece olayların akışındaki araçlar olabilir. Bu pekala anlaşılabilir; ama geriye ‘anlamı, amacı anlayıp anlayamayacağımız, anlam ya da anlamsızlık sorusunun bizim için çözülebilir olup olmadığı’ sorusu kalmaktadır (s. 36). Burada ortaya çıkan durum şudur: ya yaşamı mahkum edeceksiniz; ya da yaşamın kölesi/esiri olacaksınız. Hangisi olursa olsun insan buna katlanabilir mi? Bunun için yaşamın değerini haz ve acı ile ölçen her türden yaşama biçimi eninde sonunda nihilizme varır.

Nietzsche’nin farkına vardığı gibi, her büyük büyüme, aslında muazzam bir parçalanmaya ve yok olmaya eşlik eder. Çöküşün belirtileri olan acı çekme, muazzam ilerleme zamanlarına aittir. İnsanlığın yararlı ve güçlü olan her hareketi, aynı zamanda nihilist bir hareketi de yaratmıştır. Nihilist bir hareket, hayati ve en gerekli büyümenin, varoluşun yeni şartlarına geçişin bir işareti olabilir; böylece pesimizmin en aşırı biçimi olarak gerçek nihilizm, dünyaya girmiş olur (s. 112).

Nietzsche’ye göre Avrupalı pesimizm, hala erken safhasındadır. Bu pesimizm, dünyanın sahip olduğunu düşündüğümüz değerde olmadığını, başta tecrübe ettiğimizden daha az değerli görüldüğünü varsayar. Ama dünya, eskiden inandığımızdan çok daha değerli olabilir ve onu en üst düzeyde yorumladığımızı düşünürken, varoluşumuza bir dereceye kadar ölçülü bir değer vermemiş de olabiliriz. Dünyaya ilişkin bu yorumlarımızda bazı şeyler, tanrılaştırılmış, bazılarıysa iftiraya uğratılmıştır. Tanrılaştırılan şey, toplumların sürekli varoluşunu ve yaşamasını mümkün kılacak olan değerlerdir. İftiraya uğratılan ise, daha üstün insanları daha aşağı olanlardan ayıran arzular ve içgüdülerdir (s. 32.; 2003a: 346). Yaşamın en güçlü arzularının şimdiye kadar iftiraya uğratılmış olması, pesimizmin ilk nedenidir. Bu cesaret kırıcı iftiranın ardından pesimizmin ikinci nedeni ortaya çıkar: insanı karakterize eden cesaret, dürüstlük ve güvensizlik gibi içgüdülerin yaşamdan ayrılmazlığının anlaşılması ve böylece yaşamın aleyhine dönülmesi. İftiraya uğrayan içgüdüler ile bu içgüdülerin yaşamdan ayrılmazlığı bir çatışma doğurur. Bu çatışmayı hiç hissetmeyen sıradan insanların başarı kazanmaları, pesimizmin üçüncü nedenidir. Pesimizmin dördüncü nedeni, küçültme, acıya duyarlılık, huzursuzluk, telaş ve itişip kakışmanın sürekli olarak artması; bu kargaşanın gittikçe daha kolay fark edilmesi ve müthiş maki-neleşme ile yüz yüze gelen bireylerin cesaretlerini kaybetmeleri ve boyun eğmeleridir (Nietzsche, 1968: 33). Yaşamın en güçlü arzularının iftiraya uğratılmaları, bireylerin cesaretlerini yitirmeleri ve boyun eğmeleri beraberinde pesimist bir ruh halini getirir.

Nietzsche’ye göre pesimizm, değerler skolastisizmi, değerlerin doğal halinden çıkması, değerlerin idealistik olarak yaşamdan kopmaları, eylemi yönetme ve egemen olma yerine eyleme karşı çıkmaları ve eylemi mahkum etmeleriyle nihilizme doğru gelişir. Pesimizmden nihilizme geçerken, doğal derecelerin ve rütbelerin yerine, anlaşılması kolay

olduğu için sıradan bir çağa uygun düşen karşıtları konur. Sonunda, ‘gerçek dünya’nın hangi malzemeden inşa edildiği keşfedilir: sözde-gerçek dünyanın malzemesi, yaşamı mahkum eden değerlerden başka bir şey olmayan terk edilen her şeydir. Bu keşif, en üst düzeyde bir düş kırıklığı ile sonuçlanır (s. 37). Gerçek dünyanın reddedilmeyi hak eden nedenlerine bu düş kırıklığı da eklendiğinde, nihilizme ulaşılmış olur.

Zorunlu olarak nihilizme evrilen bir başka olgu *dekadanstır*. Nietzsche, *dekadans* kavramının birine sadakatsizlik, çöküntü, bozulma, ıskartaya çıkarma gibi anlamlara geldiğini, ama ayıplanmaması gerektiğini söyler. Çünkü *dekadans*, yaşamın gelişmesinin zorunlu sonucudur. *Dekadansın* ortaya çıkması, yaşamın doğması ve ilerlemesi kadar zorunludur; onu yok edecek, ortadan kaldıracak hiçbir durum yoktur. Aksine akıl ona hakkını vermemizi ister. Bu nedenle Nietzsche, sosyalist sistem kurucularını, içinde ahlaksızlığın, hastalığın, fahişeliğin, ıstırapın gelişmediği durumların var olabileceğini varsaymaları dolayısıyla eleştirir; bu varsayım onların “yüz karasıdır” der. Çünkü bu, Nietzsche’ye göre yaşamı mahkum etmek, suçlamak anlamına gelir. Hiçbir toplum genç kalmak özgürlüğünde değildir; gücünün zirvesinde bile, pislik ve atık maddeleri oluşmak zorundadır. Toplum ne kadar enerjik olarak ve cesurca ilerlerse, o kadar çok başarısızlıklar ve biçimsizlikler içinde olacak, çöküşe o kadar çok yaklaşacaktır. Yaşlılık kurumlarıyla ortadan kaldırılamaz; ne hastalık ne de ahlaksızlık yok edilebilir (s. 40). Nietzsche’ye göre insan, çareler ürettiğine inanır; oysa onun seçtiği ya da ürettiği çareler, aslında yorgunluk ya da tükenmişliği hızlandırır. Bu durumu en iyi örneklendiren Hıristiyanlık ve “ilerleme”dir. Uyarıcıya karşı direnme gücünün yitirilmesi, “kişilik yitimi,” iradenin bölünmesi, kişiliğin zayıflığı ile ayırt edilen özgeci (altruist) ahlak, sebep ve sonucun birbirine karıştırılması *dekadansın* en genel tipleri olarak görülür (s. 44).

Her türden bozulma ve hastalık, sürekli olarak değer yargıları oluşturmaya zorlar, ama burada kabul edilmiş değer yargılarında *dekadansın* belirleyici olduğu görülür (s. 38, 39). Buradaki gerçek soru işareti, gerçek muamma şudur: nasıl oluyor da insanlık temel içgüdülerinden toptan sapıyor ve değer yargıları toptan bozuluyor/yozlaşıyor? Bu sorunun cevabı yaşamın kendisindedir. *Dekadans*, kendisiyle mücadele edilecek bir şey değildir: o kesinlikle zorunludur ve her çağa ve halka aittir. Etkin bir şekilde savaşılabilecek olan şey, bu yozlaşmanın organizmanın sağlıklı kısımlarına sirayetidir. Nietzsche’ye göre bunun tam aksi yapılıyor, hem de insanlık adına. Buna rağmen Nietzsche, ‘uygarlığı doğal düşmanı sayan Napolyon’la başlayan militarizmi’n *dekadansa* çare olabileceğini düşünür. Ama düşünülen çarelerin hangisi olursa olsun, bunlar *dekadansın* ahlaksızlık (ahlaksızlığa alışma); şüphencilik; hastalık, suç/suçluluk; dinsel nedenlerden dolayı evlenmeme (kısırlık); histeriklik, irade zayıflığı; alkolizm; pesimizm; anarşizm; hovardalık gibi sonuçlarından sadece bazılarını karşı yatıştırıcı olmuşlardır. Bu çarelerle *dekadansın* önüne geçildiğini düşünmek bir yanılgıdır. Tedavi etme ve tedavi edilmeyi bir tür yozlaşma olarak gören Nietzsche’ye göre, psikolojik ve ahlaki tedavi girişimleri de *dekadansın* seyrini değiştirmezler (s. 41-43).

Avrupa Nihilizminin Dönemleri ve Nihilizmin Egemen Olma Aşamaları

Nietzsche’ye göre kültürün büyük anları, ahlaken söylendiğinde, her zaman bozulma zamanlarıdır. “İnsanın evcilleştirilmesinin istendiği ve (buna) zorlandığı dönemler” der

Nietzsche, “en cesur ve en manevi mizaçlara tahammülsüzlüğün zamanlarıdır.” (s. 121). Her kültür dünyasında olduğu gibi, Batı kültüründe de böylesi önemli anlar, kırılma dönemleri yaşanmıştır. Her tarihsel olay, yanlışlarla ve kırılmalarla belirlenir. Bu genel yargı, nihilizm için de geçerlidir.

Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı ya da Bir Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır* adlı kitabının “ ‘Gerçek Dünya’ sonunda Nasıl Bir Masal Oldu: Bir Yanılgının Tarihi” başlıklı bölümünde Batı kültürü ve düşüncesindeki kırılma ve yanlışları ortaya koyar. Burada esas itibarıyla Platonculuğun değişik versiyonları olan Batı metafizik geleneği, altı döneme ayrılır: düşüncenin en eski biçimi, görece akla uygun, basit ve inandırıcı olan, “ben, Platon, hakikatim” cümlesinin dolaylı bir anlatımı olan birinci dönemde, gerçek dünya, bilge, dindar, erdemli insan için ulaşılabılır bir dünyadır; kişi bu dünya içinde yaşar, dahası o bu dünyanın kendisidir. Daha güç fark edilen, daha sinsi ve anlaşılabilir olmayan ikinci dönemde gerçek dünya, şu an için ulaşılamayan, ama bilge, dindar ve erdemli kişilere vaat edilen bir dünya haline gelir. Nietzsche’ye göre bu dönem, gerçek dünyanın “dişileştiği ya da kadınlaştığı, Hıristiyanlaştığı” bir dönemdir. Batı metafizik geleneğinin, Nietzsche’nin ifadesiyle “aslında, sis ve şüphecilik içinde görülmesi dışında, eski düşüncenin aynı olan, düşüncenin, ele geçmez olduğu, solgunlaştığı, Kuzeyli, Königsberg’li” olduğu üçüncü aşamasında gerçek dünya, ne ulaşılabılır, ne kanıtlanabilen ne de vaat edilen bir dünyadır; gerçek, bir düşünce, bir teselli, bir yükümlülük, bir buyruk olmuştur. Nietzsche’nin “tan ağarması, aklın ilk esneyişi, pozitivizmin şafağı, horoz ötüşü” olarak nitelediği dördüncü dönemde gerçek dünya, ulaşılamayan, bir şekilde ulaşılamamış olan, ulaşılamadığı için de bilinmeyen, teselli edici, kurtarıcı ve bağlayıcı olmayan bir dünyadır. Nietzsche’nin, ‘gün doğumu, neşeli yolun ve neşeliliğin geri dönüşü, Platon’un utançtan kızarması ve bütün özgür tinlerin kargaşası’ olarak betimlediği Beşinci dönem, gerçek dünyanın artık hiçbir işe yaramayan, bağlayıcı bile olmayan, yararsız, fazladan bir düşünceye dönüştürüldüğü dönemdir; böyle olduğu için de yok edilmesi gerekir. Nietzsche’nin ifadeleriyle “öğle vakti, en kısa gölge anı, en uzun yanlışın sonu, insanlığın en üst noktası” olarak tasvir edilen Altıncı dönem, gerçek dünya ile birlikte görünen dünyayı da kaldırdığımız dönemdir (Nietzsche, 2000: 29-30). Nietzsche’nin Batı kültürü ve düşüncesinin tarihsel seyrini gözler önüne seren bu açıklamalarından hareketle Avrupa nihilizminin tarihi de belirlenebilir. Bunun için Batı kültürü ve düşüncesinin yukarıdaki altı dönemi, aynı zamanda Avrupa nihilizminin egemen olma aşamaları olarak da okunabilir.

Nietzsche’ye göre Avrupa nihilizminin dört döneminden bahsedilebilir: Bu dönemlerin ilki, yeni olana kapıyı açmadan eskiyi koruyan kararsız insanların her türden belirsizlik ya da bulanıklık dönemidir. Bunu eski ve yeninin aslında karşıt olduklarının anlaşılması açıklık dönemi izler. Avrupa nihilizminin ikinci dönemi, alçalan, bozulan yaşamdan doğan eski değerler ile yükselen yaşamdan doğan yenilerinin temelde birbirlerine karşıt olduklarının farkına varıldığı dönemdir. Bu dönemde bütün eski ideallerin yaşama düşman oldukları tüm açıklığıyla ortaya konulur. Böylece eski ideallerin yeni bir şey için yeterince güçlü olmadıklarının farkına varırız. Bu Nietzsche’nin içinde yetiştiği çağdır. Nietzsche’ye göre Avrupa nihilizminin üçüncü dönemi, sahtelik, yapmacıklık ve sun’iliği içine alan üç büyük özentinin dönemidir: hor görme/aşağılama, acıma/merhamet ve yı-

kım/yok etme dönemi. En belirgin özelliği çözümlenme ve güvensizlik olan son dönem, insanları elekten geçiren, onları iyi kötü ayıran bir öğretinin gelip çattığı felaket ya da yıkım dönemidir (Nietzsche, 1968: 56).

Nietzsche, Batı insanının içinde bulunduğu krizin -yani nihilizmin- nasıl egemen olduğunu *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* ile *Deccal* adlı eserlerinde insan psikolojisi ve bir tür dinler tarihi bakış açısından anlatır.

Deleuze kapsamlı Nietzsche okumalarının sonucunda bu evreleri sırasıyla “hınç, vicdan azabı, çileci ideal, tanrının ölümü, son insan ve batmak isteyen insan” olarak belirler. Yansıtıcı bir suçlama ve yakınmayı ifade eden hınç evresinde eylem utandırılır; yaşamın kendisi suçlanır, gücünden, yapabileceği şeyden koparılır. Bu evreyi ifade eden en iyi anlatım şudur: bu senin hatan. Nihilizme doğru giden yolun ikinci evresinde, vicdan azabı vardır: içe yansıtma evresi olan bu evrenin en iyi anlatımı, ‘bu benim hatam’dır. Burada hata içselleştirilir, kişi kendini suçlu görür. Üçüncü evre daha da önemlidir: yüceltme evresi. Zayıf ya da tepkisel yaşamın isteği olan yaşamın olumsuzlanması bu evrede gerçekleşir: hiçliği isteme. Hiçlik istenci, zayıf yaşamdan başka bir şeye izin vermez. Burada kaygı verici bir ittifak -hiçlik, Tanrı, zayıflık ve insan arasında bir ittifak- kurulur. Yaşam ondan üstün olduğu kabul edilen değerlere göre yargılanacaktır. Ama bu değerler yaşama karşı çıkar, onu mahkum eder, hiçliğe doğru sürüklerler; yaşamın sadece en zayıf, en hastalıklı biçimlerine kurtuluş vaad ederler. Her şey tersine çevrilir: köleler efendi, zayıflar kuvvetli, bayağılık asalet adını alır. Nihilizmin buraya kadar olan evrelerinin Yahudilik dinine sonra da Hıristiyanlığa karşılık geldiğini düşünen Nietzsche, bu evrelerin düşüncenin ben, dünya, tanrı, nedensellik, ereksellik vb. büyük kategorinin doğuşuna denk düşüğünü belirtir (Deleuze, 2006: 28-30). Ama nihilizm burada durmaz, tüm Batı tarihini oluşturan bir yol izler. Buraya kadar nihilizm şu anlama gelmektedir: en üstün değerler adına yaşamın olumsuzlanması; değerinin azaltılması; yaşamın hor görülmesi.

Deleuze’e göre Nietzscheci nihilizmin dördüncü evresi, Tanrı’nın ölümüdür. İnsan bu ölümün mantıksal sonucunu ister: kendisinin Tanrı’ya dönüşmesi, Tanrının yerini alması (s. 30). Tanrının ölümü şüphesiz büyük bir olaydır, ama nihilizmin tarihi açısından bakıldığında bir son nokta değildir. Tanrı’nın ölümünden önce nihilizm, üstün değerler adına yaşamın olumsuzlanması anlamına geliyordu; ama Tanrı’nın ölümünden sonra, bu üstün değerlerin olumsuzlanması, yerine insanca –pek insanca- değerlerin konulması anlamına geliyor: dinin yerine ahlak; tanrısal değerlerin yerine yararlılık, ilerleme ve tarihin kendisi konulur. Ancak Deleuze’e göre burada hiçbir şey değişmemiştir. Çünkü daha önce tanrısal değerlerin gölgesinde zafer kazanan nihilizm, şimdi de onların yerine konulan insanca değerlerle üstünlük kazanmıştır. Burada bütün gerçekliğin kucaklandığı iddia edilir, ama kucaklanan sadece reddedilen üstün değerlerden geriye kalan ne ise odur; yani tepkisel kuvvetlerin ve hiçlik istencinin tortularıdır (s. 30-31). Böylece nihilizme doğru bir adım daha atılmış olur. Bunun içindir ki, Nietzsche, *Zerdüş*’ün dördüncü kitabında “üstün insanlar”ın sefaletinden bahseder: bunlar Tanrı’nın yerine geçmek isterler, insanca değerleri taşırlar, hatta gerçekliği yeniden bulduklarına ve olumlamanın anlamını geri aldıklarına inanırlar (Nietzsche, 1972: 337-348). Ama beceribildikleri tek olumlama, Eşeğin “Evet”i, i-a; tek olumladıkları, nihilizmin ürünleridir.

Deleuze'e göre Nietzscheci nihilizmin beşinci evresi, sona erme evresidir. Tanrının ölümü, hala anlamını ve değerini bulmayı bekleyen büyük bir olay olarak durmaktadır. Tanrı'nın ölümüyle, insan Tanrı'nın yerine geçip onsuza da yapabileceğini iddia etmektedir. Ama yaptığı şey sadece zayıf tepkisel kuvvetler ve hiçlik istenci arasında yeni ilişkiler kurmak suretiyle eski değerlerin yerine yenilerini geçirmekten ibarettir. Burada da bir takım değerlerin -eski, yeteneksiz ve yetersiz değerlerin- egemenliği altında olduğumuz için aslında hiçbir şey değişmiş değildir (Deleuze, 2006: 31-32). Bunun farkına varıldığında nihilizm biraz daha ileri gider, anlamsızlık ve boşunalık kendini daha çok hissettirir. Bundan sonra her yönüyle nihilist olan bir dünya üstünlük kazanmış olur.

Nihilizmin üstünlüğünü gösteren bu son evresiyle birlikte üstün insanlar sona ererken, son insan belirip şöyle der: her şey boş, en iyisi edilince sönmüş gitmek, Hiçlik istencinden, istenç hiçliği! (Nietzsche, 1972: 28-33, 163). Bu yeni bir insan türünü ortaya çıkarır: batmak isteyen insan.

Ve insanlığın üstüne büyük bir kederin çöktüğünü gördüm. En iyiler işlerinden bıkar hale geldiler. Bir öğreti çıktı ortaya, bir inanç onun yanı sıra gidiyordu: 'hepsi boş, hepsi bir, hepsi geçmiş!' ... doğru, mahsulü topladık: peki neden bütün meyvelerimiz çürüdü, yandı? Boşa gitti bütün emeğimiz, ... ateşi bile usandırdık biz. Bütün pınarlarımız kurudu, deniz bile çekildi. Yer yarılmak ister, yutmak istemez ki ama derinlikler! Ah! Nerede var hala insanın kendini boğabileceği bir deniz? (s. 163)

Burada insan batmak, yok olmak ister; artık yorumlama gücüne, kurgular yaratma gücüne sahip değildir. Varoluş hiçbir anlam ifade etmez (Nietzsche, 1968: 585). Bu durumda anlam ya da amaca ilişkin bir anlayışımız da yoktur.

Sonuç

Nihilizmin tarihsel yolculuğu ve adım adım egemen olması, yaşamın bütün alanlarında kendini göstermeye başlaması, bir tür hayal kırıklığı yaratmış olabilir, ama Nietzsche'ye göre yaşam söz konusu olduğunda, bu hayal kırıklığının uzağında olmalıyız. Nietzsche'ye göre, bu hayal kırıklığının ve kendimizi hor görmemizin nedeni, "idealizm" adı verilen kontrol altına alamadığımız saçma güdülerdir (Nietzsche, 2003a: 372). Şimdiye kadarki insanlığın bütün idealizmi, birden bire nihilizme, mutlak değersizlik inancına, yani anlamsızlığa dönüşmek üzeredir. Bu nedenle ideal olan her şeyin Zerdüş'tün tavrıyla -cesaretle, sabırla, geri dönmeden ve ileriye gitmekte aceleye kapılmadan- yok edilmesi gerekir (Nietzsche, 1968: 617). Bu yapılmadığı sürece, 'her şeyin boş ve anlamsız olduğu; yapılacak en iyi şeyin yok olmak olduğu' anlayışı varlığını sürdürür. Bu nihilizmin devam ettiğine işaret eder.

Nietzsche'ye göre ne gelişi ne de yaşama egemen oluşu engellenebilen, böyle olduğu için de tarihsel bir yazgı olan nihilizm, boş yere bir düşünme olmadığı gibi, her şeyin yok olmaya değer olduğu inancı da değildir. Bu yaşamın olumsuzlanması olarak olumsuz anlamda nihilizmi kabullenmek olurdu. Ama Nietzsche burada kalmaz; onda yok olmaya çare bulunduğunu düşünür (s. 24). Bu çare, yaşamı olumsuzlamadır. Nietzsche bu yola, " 'evet'e götüren yeni yolum" der. Nietzsche'ye göre tüm acımasızlığı ve çıplaklığıyla ya-

şanılan nihilizm deneyimini aşmanın yolu, günlük yaşam, toplum, gerçeklik ve yok oluş uçurumunun üzerinden geçmeyi; daha karanlık, daha dolu, daha tereddütlü durumlara tutkulu-acı verici bir taşıyıcı; yaşamın bütün yönlerine heyecan verici bir “evet” deyişi; yaşamın en korkunç ve en kuşku uyandırıcı niteliklerini tasvip eden ve kutsayan sevince ve acıya katılışı ve aynı zamanda ebedi dönüşe, yaratma ve yok olmanın zorunlu olarak bir birlik oluşturduğuna inanişi ifade eden Dionisosça olan her şeye “Evet” diyebilmektir (s. 1050). Nihilist bir yaşama katlanmak, dahası “dünyayı ‘insanlaştırmak,’ yani dünyada kendimizi daha çok efendi olarak hissetmek” (s. 614) için gereken şey budur. Zira nihilizm kaçışı ve çıkışı olmayan bir girdaptır. Artık kökten değişiklik için her şey hazırdır, eksik olan sadece büyük ikna edici insanlardır.

Kaynakça

Deleuze, Gilles (1983). Nietzsche and Philosophy. Trans. Hugh Tomlinson. London: The Athlone Press.

----- (2006). Nietzsche. Çev. İlke Karadağ, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Heidegger, Martin (2001). Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı. Çev. Levent Özşar. Bursa: Asa Kitabevi.

Jaspers, Karl (2008). Nietzsche. Çev. Murat Batmankaya. İstanbul: Alkim Yayınevi.

Nietzsche, Friedrich (1968). The Will to Power. Trans., Walter Kaufmann-R.J. Hollingdale. New York: Vintage Books Edition.

----- (1995). Deccal. Çev. Oruç Aruoba. İstanbul: Hil Yayınları.

----- (1990a). İyinin ve Kötünün Ötesinde. Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Ara Yayıncılık.

----- (1990b). Ahlakın Soykütüğü Üstüne. Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Ara Yayıncılık.

----- (2003a). Şen Bilim. Çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.

----- (2003b). Eğitimci Olarak Schopenhauer: Çağa Aykırı Düşünceler III. Çev. Cemel Atıla, İstanbul: Say Yayınları.

----- (1972). Zerdüş Böyle Diyordu. Çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayınları.

----- (2000). Putların Alacakaranlığı, Çev. Hüseyin Kaytan. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.